

Poradnictwo w dyskursie interdyscyplinarnym

redakcja naukowa

Beata Szluz, Anna Szluz

Rzeszów 2018

Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne przy cerkwiach na Ukrainie: rozwój, właściwości, skuteczność

Wprowadzenie

Różnice kulturowe i mentalne determinują kształtowanie charakterystycznych zachowań i ideologicznych stereotypów członków grup etnicznych. Zdaniem badaczy mentalnymi cechami narodu ukraińskiego są: ciężka praca, szacunek dla władzy, śmiałość, odwaga (czasem identyfikowana z cierpliwością), sentymentalizm, tolerancja, wiara w sprawiedliwość, zaangażowanie w ochronę wolności osobistej (Pybаh 2003: 337–347; Pybаh 2008: 22).

Naturalnie te cechy będą przejawiać się w różnych dziedzinach życia społecznego i rodzinnego społeczności ukraińskiej, określając psychologiczne i emocjonalne strategie samoregulacji. W obszarze stosunków rodzinnych wyznaczają one specyficzną budowę więzi rodzinnej, wzory hierarchii rodziny i ról, strategie zachowań w sytuacjach konfliktowych, konieczność uznania godności osobistej, granicy interwencji w sferze percepcji osobistej i ocenę gwałtownego lub agresywnego zachowania. W obszarze samoregulacji wyznaczają zaś stosunek do obcej pomocy, a także „zdolności do przetrwania do ostatniego”, jako przejaw odwagi.

Nieodłączną cechą Ukraińców, która jest produktem subiektywnego psychicznego doświadczenia narodu, jest dążenie za wszelką cenę do zapewnienia pozytywnego wrażenia zewnętrznego o sobie i swojej rodzinie. Ocena publiczna jest istotnym czynnikiem wpływającym na zachowanie ludzi. Za uwłaczające uważa się uznanie obecności czy tym bardziej rozgłaszanie własnych psychologicznych trudności i rodzinnych problemów, co prowadzi do socjalnej stygmatyzacji, a także może wywoływać potępienie społeczne.

Tradycyjnie kobieta odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu pozytywnego wizerunku rodziny. Zazwyczaj też kobiecie najtrudniej zaakceptować fakt, że

jej rodzinę otoczenie traktuje jako problematyczną. W związku z tym kobieta dość często zgadza się na różne destrukcyjne zachowania (najczęściej z боку męża), tolerowanie antyspołecznych przejawów, poniżenie i przemoc, aby nie rozpadła się rodzina i dzieci nie zostały bez ojca. Jednakże z powodu kulturowego i społecznego postępu w świadomości ludzi obniża się próg cierpliwości i skłonność do tolerancji agresji. Współcześni ludzie, którzy wpadają w sytuacje kryzysowe, starają się nie ukrywać, lecz rozwiązać je. Jednocześnie zaczynają szukać pomocy u specjalistów lub w specjalistycznych instytucjach.

1. Socjalno-kulturalne i organizacyjne przesłanki stworzenia poradni dla rodzin przy świątyniach ukraińskiej Cerkwi greckokatolickiej

Sieć państwowych służb socjalno-psychologicznych na Ukrainie tworzy całokształt centrów, ośrodków i stanowisk przy zakładach oświatowych i medycznych. Ponieważ usługi takich organizacji są słabo zróżnicowane, a fachowcy bywają przeciążeni obowiązkami i nie zawsze odpowiednio motywowani do nadania usługom odpowiedniej jakości, w ukraińskim społeczeństwie nie mają one wysokiego autorytetu. Zaznaczmy również, że na Ukrainie pomoc psychoterapeutyczna nie jest reglamentowana przez państwo. Nie ma prawa o pomocy psychoterapeutycznej ani państwowej instytucji, która odpowiadałaby za kryteria jakości takiej pomocy, czyli za akredytowanie i licencjonowanie psychoterapeutów. Edukacja psychoterapeutyczna jest przede wszystkim kontynuacją edukacji medycznej czy psychologicznej i realizowana jest w organizacjach społecznych – w szczególności takich, jak: Ukraiński Związek Psychoterapeutów, Ukraińska Asocjacja Terapii Kognitywno-Behawioralnej i inne, które z kolei są członkami towarzystw europejskich. Za jakość odpowiadają więc sami specjaliści. Zwracać się do takiego specjalisty to znaczy wybierać intuicyjnie czy za radą znajomych.

W takich uwarunkowaniach logiczny wydaje się aktywny rozwój niepaństwowych centrów pomocy psychologicznej. Wśród najbardziej atrakcyjnych na dzisiaj można wyodrębnić centra psychologiczne i poradnie rodzinne, które są tworzone przy cerkwiach. Szczególnie aktywnie takie zakłady organizują się i pracują przy cerkwiach greckokatolickich. Na Ukrainie, jak

w każdym kraju z radziecką przeszłością, długi czas dominowała praktyka ogłuszenia wypowiedzi swoich uczuć i myśli, a pomoc psychologiczna czy psychiatryczna kojarzyła się z mechanizmami represyjnymi, erozji uległa też tradycja religijna. Dlatego współczesnym Ukraińcom, jak już wspomniano powyżej, trudno przyjąć model poradnictwa, które przewiduje powierzenie swojej tajemnicy komuś innemu. Jednocześnie cerkiew dla wielu osób jest miejscem, gdzie czują się bezpiecznie. Właściwa Ukraińcom religijność i duchowe nastawienie stają się dodatkowymi argumentami za celowością założenia centrów psychologicznych i poradni rodzinnych przy cerkwiach.

2. Psychologiczno-pedagogiczne i etyczne właściwości działalności psychologa w poradni cerkiewnej

Popularność poradni cerkiewnych ufundowana jest na wyraźnej określoności wartości moralnych, których przestrzegają w swojej działalności konsultanci, obecnością atmosfery chrześcijańskiej duchowości, co zwłaszcza imponuje ludziom religijnym, niweluje nieufność, wzbogacając rejestr środków pomocy psychologicznej. Praca poradni rodzinnych jest skierowana na rozpowszechnienie chrześcijańskich wartości, w szczególności tych, które leżą u podstaw troski o zdrowie psychiczne, a także określają relacje w małżeństwie, rodzinie i innych sferach życia. Poradnie stają się ośrodkami, gdzie udziela się profesjonalnej pomocy osobom, którzy pozostają w skomplikowanych sytuacjach życiowych, potrzebują wsparcia albo szukają informacji potrzebnej dla stworzenia i funkcjonowania dobrej chrześcijańskiej rodziny czy podjęcia ważnych decyzji. Wśród zadań poradni psychologicznej jest pomoc osobie w budowaniu harmonijnych relacji rodzinnych, nauczanie podstaw komunikowania się, pomoc w kryzysowych sytuacjach konfliktowych, wsparcie samotnych ludzi itd. (Бондаренко 2013: 18).

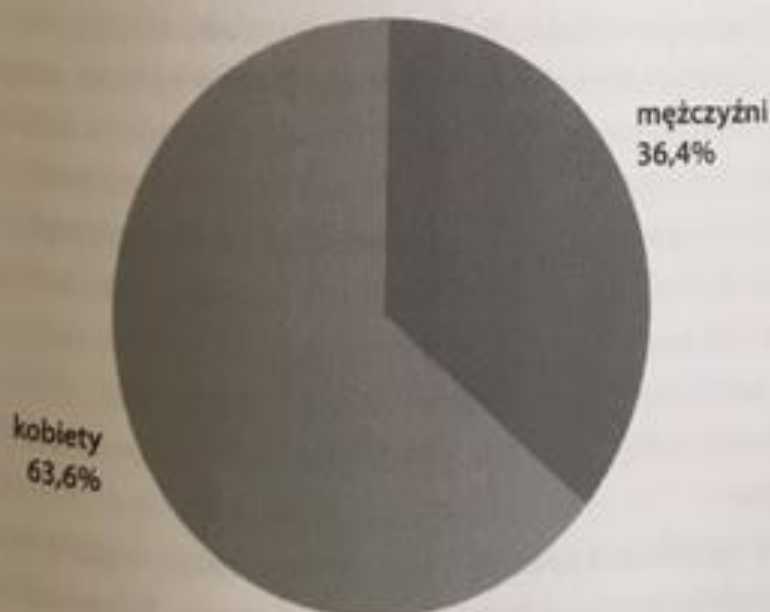
Specjalista, świadczący usługi doradcze czy psychoterapeutyczne w takiej poradni, powinien prezentować zarówno profesjonalne umiejętności, jak i religijne wartości duchowe, które sam dobrze rozumie i przekazuje. Mimo utrzymywania neutralnego stosunku do osobistych wartości klienta psycholog chrześcijański w trakcie pracy demonstruje własne przeświadczenia światopoglądowe. Kieruje się on etycznym kodeksem psychologa i systemem

3. Badania empiryczne motywacji zwracania się do poradni cerkiewnych i ocena skuteczności otrzymanych usług

Sformułowane powyżej tezy staraliśmy się sprawdzić empirycznie. Dlatego przeprowadziliśmy badanie pilotażowe, żeby zbadać motywację zwracania się klientów do poradni psychologicznych przy greckokatolickich cerkwiach Lwowa, a także ich sprawozdania co do skuteczności takich usług. Właśnie przy cerkwiach tej konfesji, która dominuje we Lwowie i obwodzie lwowskim, poradnie psychologiczne zaczęły powstawać i aktywnie rozwijać swoje usługi w ciągu ostatnich 8 lat. W celu badania opracowaliśmy ankietę on-line dla klientów, którzy zwracali się o pomoc w latach 2015–2017. Badanie było przeprowadzone wśród klientów trzech poradni psychologicznych Lwowa przy cerkwiach pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, św. Włodzimierza i Olgi, św. Klemensa Papieża. W poradniach tych pracuje 6 psychologów, którzy mają odpowiednie przygotowanie i akredytację w następujących specjalizacjach: psychoterapia kognitywno-behawioralna – 4 terapeutów, rodzinna terapia systemowa – 2 terapeutów, terapia kognitywno-behawioralna i rodzinna terapia systemowa – 1 terapeuta.

W badaniach przeanalizowano 26 odpowiedzi. Wśród klientów, którzy uczestniczyli w badaniu, przeważały kobiety.

Wykres 1. Podział respondentów ze względu na płeć

podziękowania, strategie redukcji stresu (przyjęcie nieokreśloności, śmiertelności), bazujące na duchowej koncepcji, by „chodzić w wierze”. Klientów zachęcają do codziennych duchowych praktyk, na przykład kontemplatywnej modlitwy czy modlitwy za innych. Praktyki te mają potencjał wpływu również i na duchowe zdrowie i wzrost, reprezentowany w zdolności rozumienia innych i przyjmowania siebie, co pomaga przezwycięzać psychiczne zakłócenia. Takie praktyki wykorzystują psycholodzy przy poradniach parafialnych.

Organizacja procesu działalności poradni przy cerkwi zawiera następujące etapy: ustalenie współpracy z miejscowym duszpasterzem, który będzie rekomendował usługi poradni; ogłoszenie w parafii; organizację procesu klasycznego konsultowania z uwzględnieniem specyfiki klientów i ich rodzin; późniejsze profesjonalne kierowane według potrzeb albo wsparcie osobiste (Іванюва-Стецюк 2012: 114).

W trakcie konsultowania psychologicznego w poradni cerkiewnej można zderzyć się z ciągiem trudności związanych ze specyfiką pracy. W szczególności dotyczy to dołączania klientów do pomocy i ich krewnych. Niektórzy wierni mogą mieć przekonanie, że dobry chrześcijanin nie może mieć na przykład depresji czy problemów w stosunkach w małżeństwie. A szukać pomocy w psychologa – oznacza nie mieć dosyć wiary w Boga. Takie pytania należy dokładnie omawiać, badając rolę religijnej wiary w ich życiu. Wiadomo, że czasem rozstrzygająca w tym procesie jest rola księdza. Księża w poradni mogą pomagać i wspierać w takich pytaniach, konsultować przy pytaniach teologicznych, dawać poparcie i odgrywać ważną rolę w duchowym rozwoju klientów, jednak zazwyczaj nie mają oni profesjonalnego przygotowania do diagnostyki zaburzeń psychicznych i stosowania empirycznie walidowanych interwencji psychoterapeutycznych odnośnie tych zaburzeń. Współpraca specjalisty w sferze zdrowia psychicznego i księdza jest więc jeszcze jedną właściwością poradnictwa przycerkiewnego.

Podsumujmy zatem, że poradnie parafialne, które aktywnie rozwijają się na Ukrainie, zwłaszcza przy cerkwiach greckokatolickich, są ważną i potrzebną formą troski o zdrowie psychiczne i duchowe. Poradnie psychologiczne, które integrują religijne i duchowe doświadczenia klientów, pomagają w polepszaniu zdrowia psychicznego i sprzyjają wzrostowi wiary, religijnej identyfikacji, wzmocnieniu duchowych wartości.

wnioskowania, że wierzący klienci w psychoterapii duchowo zorientowanej (religijnej) uzyskują lepszą dynamikę pozytywnych reakcji aniżeli w innych rodzajach terapii. Od 77% do 83% klientów powyżej 55 lat chcą integrować swoje religijne przeświadczenia z psychoterapią.

Psychoterapia religijna skupia się na dołączaniu do procesu terapeutycznego religijnych zasobów klienta. W psychoterapii (w szczególności w kognitywno-behawioralnej) akcentuje się dwie drogi modyfikacji emocji. Pierwsza to identyfikacja, konfrontacja i zmiana kognitywnych procesów (nadanych znaczeń sytuacji), druga zaś to zmiana zachowania. To, jak ludzie odbierają sytuację i interpretują ją, wpływa na to, jak się czują się i zachowują. Badania dowodzą, że odbiór i kreacja sytuacji z ludźmi z zaburzeniami depresyjnymi jest zniekształcona, błędna i stwarza zamknięte cykle. Myślenie cechuje się błędami kognitywnymi. W trakcie psychoterapii klient uczy się identyfikować, konfrontować skrzywiony styl myślenia i zastępować go wyważonymi myślami i zachowaniem refleksyjnym.

Religijnie zorientowana psychoterapia oprócz opisanych zasad przewiduje również użycie religijności klienta jak podstawy dla identyfikacji i zmiany nieadaptacyjnych myśli i zachowania dla zmniejszenia symptomów depresji. Zatem w religijnej (chrześcijańskiej) psychoterapii proponuje się dysputę (dialog Sokratejski) w celu ujawnienia skrzywionego i negatywnego myślenia. Wyznacznikiem jest dołączanie religijnych przeświadczeń, żeby zobaczyć, jak może to pomóc zmieniać negatywne opinie. Terapeuta pyta klientów: „Kiedy patrzycie na wasze przekonania, myśli o sytuacji, czy istnieją pewne przeświadczenia w waszej religijnej tradycji, które dementują wasz sposób wyjaśnienia sytuacji i pobudzają do przyjęcia alternatywnego oglądu?”, „Które dowody pochodzące z waszego religijnego światopoglądu, obrazu Boga, Pisma Świętego, duchowego doświadczenia i innych źródeł potwierdzają czy obalają wasz negatywny automatyczny pogład?”.

Chrześcijańscy psycholodzy i psychoterapeuci uważają religijne doświadczenia za skuteczne motywatory dodatnich zmian zachowania, a zatem przezwyciężenia psychicznych zaburzeń. Na przykład większość światowych religii zachęca do wybaczenia, podziękowania, wielkoduszności, hojności i altruizmu, co może być podniecią do zmian zachowania. Inne praktyki zachowania w psychoterapii religijnej mogą włączać modlitwę za siebie i innych, regularne kontakty z członkami swojej religijnej społeczności, pisanie listów

wartości w kontekście antropologii teologicznej. Taki specjalista interpretuje człowieka nie jak osobnika zdeterminowanego impulsami biologicznymi, lecz jak wolną osobę, która ma prawo wyboru i szuka wyższego sensu. Praca nad uzdrowieniem to zatem praca nad przyjęciem swoich słabości, tolerowaniem nieokreśloności, kształtowaniem tego wyższego sensu i poszukiwaniem dróg do harmonijnego rozwoju osobowości (Миколайчук 2015). W swojej działalności chrześcijański psycholog unika rozmaitych technik, które przeczą jego religijnemu światopoglądowi (manipulacyjnych, sugestywnych, hipnotycznych), pomaga poradzić sobie z problemami o charakterze mistycznym (przeżycie wyrzutów sumienia, religijnego kryzysu itd.).

Przy konsultowaniu ludzi wierzących psycholog odwołuje się do zasobów świadomościowych klienta, jego zdolności do operowania symbolami teologicznymi i metaforami dla wyjaśnienia pojęć wartości, celów, cierpienia, winy, wybaczenia itd. Rytuały religijne współbrzmia niekiedy z praktykami psychologicznymi, dlatego są zrozumiałe dla szukających porady, co sprzyja ustaleniu psychologicznego aliansu i zaufania. Chrześcijański psycholog wychodzi z założenia, że wiele cierpień człowieka jest związanych z błędnym obrazem Boga. Przecież, jak wskazują specjaliści psychoanalizy głębi, niemal neurotycznych przeżyć powstaje wskutek błędnych pojęć człowieka o Bogu, które formułuje się również na podstawie skrzywionych relacji z osobami znaczącymi w pierwszych etapach życia – rodzicami (Мюллер 1998: 5). Dlatego analiza kształtowania się obrazu Boga na podstawie pierwotnych doświadczeń tworzenia relacji przywiązania wchodzi w zakres celów psychoterapeutycznych.

Zgodnie z badaniami niektórzy ludzie religijni uważają, że świecki psycholog nie zrozumie ich do końca, nie będzie szanował ich doświadczeń religijnych czy nie będzie się nimi interesował. Kiedy psycholog w poradni zaczyna pytać klientów o rolę i znaczenie życia religijnego, zyskuje ich aprobatę – „rzeczywiście mogę tu o tym mówić”, a zatem pojawia się odczucie bliskości, aliansu, co pozwala omawiać trudne tematy związane z doświadczeniem gwałtu, utraty itp.

Badacze w ciągu dwóch ostatnich dziesięcioleci studiują możliwości integracji z psychoterapią duchowych przeświadczeń i praktyk. Metaanalityczne badania E. Worthington i in. (Worthington 2011: 204–214; Pearce, Koenig 2015: 56–66) 46 przypadków interwencji duchowych dają możliwość wy-

gdzie psycholog wyznaje podobne wartości, co skutkuje większym zaufaniem. Oprócz tego, w warunkach nie dość szerokiej sieci państwowych służb psychologicznych, usługi poradni rodzinnych przy cerkwiach nie tylko wypełniają lukę na rynku usług psychologicznych i moralnego wsparcia potrzebujących w kryzysowych sytuacjach, lecz formułują odrębny zakres psychoterapii religijnej, która wykazuje przewagę w sensie konceptualnych podejść do traktowania klienta, wyboru strategii współdziałania z nim, użycia zasobów osobowościowych w przezwyciężeniu kryzysowych sytuacji i stanów. Takie cechy działalności poradni rodzinnych stają się gwarantem skuteczności ich usług, ponieważ odpowiadają mentalnym, etnicznym i duchowym właściwościom Ukraińców.

Bibliografia

- Бондаренко М. (2013), *Єдина родина: посібник для розвитку родинних порадень при церквах на прикладі специфіки порадиництва родинних мігрантів*. Львів.
- Іванкова-Стецюк О. (2009), *Виклики реінтеграції українського трудового мігранта та перспективи їх подолання за підтримки Церкви*, „Вісник Одеського національного університету”, Том 14, Випуск 13, Соціологія і політичні науки.
- Миколайчук М. (2015), *Християнські психологи: хто ж вони?*, <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/dukhovna-demokratiya/1089-khristiyanski-psikhologi-khto-zh-voni>.
- Мюллер Й. (1998), *Бог – Он иной*, Москва.
- Рубан А.О. (2008), *Світоглядні особливості українського національного характеру (філософсько-антропологічний аналіз)*. Автореферат дисертації канд. філос. н, Київ.
- Рубан А.О. (2003), *Соціально-філософський аналіз українського національного характеру*, „Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди”, Вип. 4.
- Зленко С. (2017), *Довіра соціальним інституціям*. Прес-реліз, <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>.
- Pearce M., Koenig H., et al. *Religiously Integrated Cognitive Behavioral Therapy: A New Method of Treatment for Major Depression in Patients With Chronic Medical Illness Psychotherapy* (2015), „Psychotherapy”, Vol. 52, No. 1.
- Worthington E.L., Jr., Hook J.N., Davis D.E. & McDaniel M.A. (2011), *Religion and spirituality*, „Journal of Clinical Psychology: In Session”, No. 67.

Streszczenie

W artykule opisano doświadczenie z tworzenia i rozwoju psychologicznych poradni rodzinnych przy cerkwiach greckokatolickich na Ukrainie (na przykładzie miasta Lwowa), a także wyniki badania empirycznego motywacji klientów do korzystania z takich ośrodków i ich opinii co do skuteczności uzyskanych usług. Na podstawie otrzymanych danych udało się ustalić, że wszyscy klienci wysoko ocenili skuteczność pracy poradni rodzinnych. Motywacja zwracania się właśnie do tych ośrodków była wyznaczona obecnością wartości religijnych w pracy konsultantów, które jednocześnie są ważnymi przeświadczeniami światopoglądowymi klientów. Wskutek badania ujawniono konieczność popularyzacji usług takich ośrodków wśród szerokich kręgów społeczeństwa i koordynacji pracy z księżmi, którzy nie zawsze mają prawidłowe pojęcie o istocie inspirowanych religijnie konsultacji psychologicznych.

Słowa kluczowe: poradnia psychologiczna przy cerkwi, poradnia rodzinna, psychoterapia religijna

Psychological-pedagogical counseling at churches in Ukraine: formation, peculiarities, efficiency

Summary

The experience of the formation and the development of the family psychological counseling at Greek Catholic churches in Ukraine (for example, the city of Lviv) is described in the article as well as the results of the empirical investigation with a determination of the motivation of clients' addresses to such centers and their self-report concerning the effectiveness of the services provided. On the basis of the received data, it was determined that all the clients appreciated the effectiveness of family counseling on the high level. The motivation of the addresses towards these centers was caused by the presence of religious values of the consultants, which at the same time are the important ideological beliefs of the clients themselves. The necessity to popularize the services of such centers among the wide ranges of the society and to coordinate the work with priests, who not always have the correct idea of the essence of religious psychological counseling, was established in the process of the study.

Key words: psychological counseling at churches, family counseling, religious psychotherapy